

ВИХОВАННЯ СЛОВОМ

(про переклади В.Радчука дитячого журналу «Вінні та його друзі»)

Ю.О. Дем'янова¹²

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та іноземних мов, начальник відділу міжнародних зв'язків Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв
e-mail: academy.journal@yandex.ru

Дитяча література – це не те, що перекладається легко з огляду на призначення – для дітей. Не дарма ж сказано, що для дітей треба писати так само, як і для дорослих, але ще краще. В.Сухомлинський вважав, що читання в роки дитинства – це виховання серця, а то є справа непроста, що під силу людині чистої й багатой душі. Адже дитина в малому віці, як ніколи, потребує чуйності, уваги, лагідності, доброти. Такі самі вимоги й до перекладача, який працює з дитячою книжкою. Замало знати іноземні мови, щоб перекладати для дітей, замало для цього й досконалого знання рідної. Треба ще любити малечу, розуміти її великий і водночас маленький самодостатній світ, прислухатися до її мови, адже той самий звук для маляти може бути носієм багатьох смислів.

На превеликий жаль і сором, сьогодні все рідше трапляються якісні переклади, про перекладну періодику годі й говорити. Купуєш у подарунок дитині книжечку – яскраво ілюстровану й дорогу, а як почнеш читати – розумієш, що оздоблення набагато перевершує зміст. Буває, переклад не просто безкрилий, а елементарно неповноцінний, більше схожий на машинну версію, а то ще гірше – перекрад – здертий у російськомовного тлумача. От і подибуємо замість «улюблених чарівних казок» – «волшебніє сказкі» в українській транскрипції із зачинами «*давним-давно*», із «*сплячими красунями*» та «*прекрасними Бель*»¹. Таку тенденцію в одне речення пояснив Л.Череватенко: «Провідна ознака нового покоління перекладачів – непрофесіоналізм. І бажання халтурою заробити якомога більше грошей»².

Перекладач, який працює з текстами для дітей, як ніхто інший має усвідомлювати всю серйозність процесу й відповідальність, покладену на його плечі. Бо інакше яким же колосом відбудеться кинута в ґрунт зернина – посіяне в дітях слово?

Віталій Дмитрович Радчук, про роботи якого піде мова, – доцент кафедри теорії і практики перекладу з англійської мови Інституту філології КНУ імені Тараса Шевченка, знаний мовознавець і публіцист, автор понад ста тридцяти студій про мову і переклад, та мало хто знає про його перекладацьку діяльність. Проте В.Радчук ще й автор українських переказів дитячих книжок «Бембі», «Принц і Бідняк», «Білосніжка», «Піноскію», «Книга джунглів», «Гідке каченя», пізнавальної серії «Чому так буває?» Упродовж кількох років В.Радчук перекладає журнал «Вінні та його друзі»³ – англійськомовне видання за мотивами творів А.Мілна, що виходить у світ зусиллями компанії «Еґмонт». Саме переклади «Вінні» привернули увагу авторки статті й стали матеріалом для аналізу.

Зразу зазначу, що з-поміж усіх інших різновидів перекладу В.Радчук обрав той, що дозволяє йому розширювати межі вихідного тексту, вносити свої редакторсько-перекладацькі корективи, випрозорюючи недосказане, витлумачуючи незрозуміле. І вибір цей свідомий. Тексти оригінальних-бо «Вінні» з погляду мови надто бідні, а ще автори журналу, складаючи оповіді про пригоди друзів, не завжди враховують особливості дитячого світосприйняття, не завжди орієнтуються щодо особливостей розвитку пізнавальних процесів дошкільняти. У зв'язку з цим робота інтерпретатора ускладнюється, набуває своєї специфіки.

Перше, що впадає в око – це система в роботі перекладача, відверта й щира простота викладення змісту, без навмисних стильових ускладнень і бездумної примітивізації. І лексика, і граматики, і синтаксис перекладу підпорядковані єдиній меті – зробити текст дохідливим для маленького читача.

Журнал «Вінні та його друзі» яскраво ілюстрований. Унаочнення – це важливий засіб активізації думки. Тонкий психолог, перекладач має це розуміти. У В.Радчука текст не конфліктує з ілюстрацією, а навпаки: все, що дитина бачить на малюнку, ословлене. Навіть якщо перекладачеві доводиться відійти від оригіналу, розширити новостворюваний текст або щось з нього вилучити.

¹² © Дем'янова Юлія Олексіївна, 2014

Ліцензується на умовах Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International (CC BY-NC-SA 4.0)

Адже просто перекласти з мови на мову надто легко, з цим впорається і початківець, та найвибагливішого читача, дитину, навряд чи вдовольнить такий буквалізм.

Уже з першої сторінки Ведмедик Вінні запрошує хлопчиків і дівчат повеселитися у Великому Лісі: «*Welcome to the Hundred Acre Wood! Are you ready to join the fun?*» Тут же звернімо увагу на те, що перекладач правомірно уникає бездумного калькування назви лісу, адже слово «великий» у дитячому мовленні – одне з найперших понять, а з одиницями вимірювання площі діти ще не знайомі. Тим-то і пояснюється застосована перекладацька трансформація – узагальнення (генералізація). Побіжно зауважмо, що попередній перекладач «Вінні» поспішив назвати Великий Ліс важковимовним словом «*Стогектарний*»⁴ [6, 2], прагнучи максимальної ідентичності текстів, – і не влучив.

У Великому Лісі маленького читача зустрінуть казкові герої – Тигрик (Tigger), Кенга (Kanga) і Манюня Ру (Roo), Сова (Owl), Поросятко Рох (Piglet), Кролик (Rabbit), Слоник (Lumpy), Віслучок (Eeyore), а казочку на ніч для Вінні (Winnie) щовечір розповідатиме Крістофер Робін (Christopher Robin). Намагаючись уникнути повторів у численних історіях про пригоди друзів, перекладач дає героям й інші назвиська. Так, Ведмедик Вінні своєю пристрасною до меду заслужив називатися *медолюбом, ласунчиком, ласієм, солодкоїшкою, медолизом, медоїдом*; Віслучок – це *сіровухий, сірохвостик*; у *крихтній писклі* легко вгадується Рох (а ще – *Рожеве Рильце*): задержуватий Тигрик здобуває назвисько *смугастик* або *стрибунець*; Манюню Ру лагідно названо *кенгурятком, кенгуреням*; Кролик – це, безперечно, *хазяїн городу, вухань* або *вуханчик*; навіть Слоник потрапив називатися *великим велетнем, здорованем, великим тупайлом, тупотуном*. Привертає увагу довжелезний ряд контекстуальних поїменувань, які привносять до характеристики героїв або мотивовані ситуацією: *сіромаха, безталанник, нещасник, неборака, бідолаха, невдаха; веселун, затійник, вигадник, умілець, мастак, витівник; щасливчик, щасливець; мрійник; хитрюга, капосник; сплюх, сонько, спанько*. І цей ряд можна продовжувати й продовжувати.

Хоч хай пригоди друзів і не виходять за межі Великого Лісу, та це не робить їх менш цікавими чи одноманітними. Принаймні перекладачеві виражальних засобів не бракує. Візьмімо для прикладу хоча би способи оформлювати репліки мовців в діалогах. На відміну від стриманого оригінального *said* або *replied* (мовив, відказав), пряма мова перекладу урізнобарвлена смисловими відтінками: *зауважив, запитав, гукнув, рикнув (Тигрик), припустив, зголосився, підбадьорив, здогадався, зміркував, розмислив, порадив, погодився, розважив, відгукнувся, похвалив, зметукував*, а ще такі варіації, що виявляють почуття та емоції героїв: *зітхнув, розчулився, розсміявся, зніяковів, засоромився, розсердився, повеселішав, засмутився*.

Зіставмо пари:

«*Hello, Pooh!*» *said* Gopher – «Привіт, Вінні!» – *озвався* він [9, 13].

«*He's such a good buddy, I'm gonna make him something special!*», *he said* – «Хороший у мене друг, – *думав* він. – Треба йому подарувати щось гарне» [9, 23].

«*It's perfect!*» Tigger *said, proudly* – «Чудовий витівірі!» – *похвалив себе* Тигрик і аж задер носа від гордості [9, 24].

«*What pretty colours,*» *said* Pooh – «Які гарні кольори», – *зауважив* Вінні, збираючи уламки [9, 25].

«*But your pot will be extra, extra special because it will be the only blowy honey pot chime in the whole of the Hundred Acre Wood!*» *said* Pooh. «*Oooh!*» *said* Tigger. «*What a lovely blowy chime thing!*» *said* Tigger. «*Why thank you,*» *said* Pooh. «*I made it from a very special pot!*» – «Але ми його таки зробимо особливим, – *уміував* свого друга Вінні. – Ми підвісимо на вітрі уламки горщика, і вони тельнякатимуть: тень-тельня, тень-тельня. Вийде надзвичайна мелодія. І завжди нова, неповторна. Вона мені буде солодкою, як мед, бо ти дуже старався для мене». Тигрик *здивувався*: «А я й не думав, що мій горщик заграє музику». «Ще й яку, бо ж горщик особливий! – *додав* Вінні. – Над усіма тельнякачами тельнякач!» [9, 26].

Психологія дитини така, що дозволяє їй надавати предметам, явищам, ознак живої істоти, тваринам – ознак людини. Беручи цей факт до уваги, перекладач аніскільки не вагається приліпити папірець Ведмедика «до обличчя» [25, 32], запропонувати йому «*попарити ноги*», оживити сніг: «Тоді сніг *подумає*, що нас тут нема», «Не гупай так, бо на нас *кинеться* сніг-забіяка» [9, 4-5]. Тим-то переклади близькі й зрозумілі дітям.

Малята все сприймають по-особливому – буквально, їх мислення конкретне. Перекладач обережно уводить дитину в складний світ образів і переосмислень, не перенасичуючи текст

метафорами, а подаючи їх порційно і дуже доречно. Маленьким читачам пропонується осягти, що означає вираз «в очах спалахнула надія» [19, 32], як старе спорядження для плавання може «проситися на смітник» [18, 3], подумати, чи справді дерева «малюють по небу своїми гілками» [19, 13] і що то за «білий килим, що вкрив землю» [20, 32]. Так само ретельно добираються й усталені словосполучення та фразеологізми – лишень ті, які здатний охопити дитячий розум, які в разі потреби нескладно розтлумачити дорослому. А серед них такі сполуки:

уп'яти очі [18, 33],
дати драла [19, 26],
пирснути зі сміху [19, 5],
утерти носа [10, 14],
вскочити в халепу [19, 33],
ловити дрижаки [8, 3],
долати рознач [19, 33],
перехоплювати дух [19, 13],
дерти носа [10, 12],
дірка на дірці [18, 32],
припадати до душі [20, 23] тощо.

Діти, відомо, найкращі лінгвісти, особливо на етапі активного мовного становлення – від двох до п'яти років. Опановуючи рідну мову, дитина засвоює безліч словотворчих і формотворчих засобів, в її мозку весь час відбувається колосальна робота – розкладання по полицках (класифікація по розрядах) різних префіксів, суфіксів, флексій, упорядкування граматичних форм, синтаксичних явищ. Перекладач вчить дітей, і то ненав'язливо, у природний спосіб, утворювати нові форми слів за допомогою пестливих та збільшувальних суфіксів, уводячи в текст перекладу пари: *баба (снігова) – бабище* [7, 23]; *вітрячок – вітрячище* [27, 4], *шапка – шапчинка* [18, 25]; *син – синенятко* [12, 32]; *калюжа – калюжище* [17, 20]; *сани – санища* [8, 14]; *довгий – довжелезний* [20, 32]; *мама – мамуся* [19, 32]. У текстах перекладу представлені й інші продуктивні типи, особливо іменники, які творяться в спосіб осново- та словоскладання (більшість із них є вмотивованими контекстом авторськими новотворами): *вітриловоз* [22, 33]; *балісвоз* [22, 32]; *літаковітрильник* [14, 5]; *човноколяска* [14, 5]; *іздольотоплав, іздоплаволіт, льотоплавоїзд* [14, 4]; *вернидуб* [12, 26]; *Ляпунець-Стрибунець* [11, 14]; *віслюзавр* [11, 24]; *Віннітигр* [11, 32], *вертоліт-медозбирач, сушилка-бур'яноврвач* [27, 5]. Так тлумач ніби припрошує малечу у цікавий світ української мови, розкриваючи її широкі словотворчі потенції (на відміну від англійської, що є мовою аналітичною, дериваційна система української мови має неабиякі ресурси).

Очевидним здобутком перекладеного тексту є уведені В.Радчуком словесні утворення дитячого мовлення (та не сюсюкання!): *манюній (віршик)* [20, 30], *гарнюня білочка* [15, 12], *гарнюній кролик* [9 (4), 9] *тутечки* [22, 28]. Автор перекладу і сам сміливо творить нові слова, і малят захоочує: вітряну іграшку називає *тремтиком* й підбадьорює: «*А може, назвемо обидві цяцьки-забавки **дмухоловками?** Як гадаєш?*» [9, 17] Дитяча ж бо етимологія якраз і базується на підкреслюванні функцій предметів, якщо позначуване слово має недостатньо прозору семантику. А ще в тексті перекладу чимало віддіслівних іменників – це найпродуктивніший спосіб словотворення у дітлахів: *шукати – шукач, ховатися – ховець* [11, 31], *стрибати – стрибунець* [11 (6), 13], *теленкати – теленькач* [9, 26], *підмітати – підмітальник* [20, 33].

Оригінальні й творчі знахідки перекладача, як-от: *трипудинг* [16, 14], *країна Смугастія* [17, 32], *країна Тигрія* [17, 32], *фантастіозний* [22, 32], *ТИГРандіозний* [22, 32], *стрибачка* (про рибку), *стРИБАцтво* [26, 32-33]. Такі словесні викрутаси цілком зрозумілі дітям, адже хто в дитинстві і сам не вигадував слів!

Текст перекладу також насичений синтаксичними конструкціями прикладкового типу: *сніг-задирака* [9, 3], *намистинки-теліпанчики* [22, 17], *курчатко-пищатко* [11, 27], *камінець-плигунець* [10, 10], *розбишака-задирака* [9, 5], *метелик-веселик* [12, 16], *дракон-бульбопускач* [7, 23], *цяцька-забавка* [16, 32]. І то небезпричинно. Таким побитом означуване слово стає місткішим, точнішим, а отже – зрозумілішим для дитини.

Дітям властиво підсилювати семантику слів повторами, виділяючи таким чином певну ознаку, стан, кількість, дію. У тексті перекладу подибуємо чимало прикладів подвоєння слів, які, безперечно, не є випадковими («*щось дивне-предивне*» [14, 4], «*страшний-престрашний рожевий Казна-хто*» [15, 24], «*довгі-предовгі чорні тіні*» [17, 33], «*дивна-предивна земля*» [17, 32], «*предмет був старий-престарий*» [16, 32], «*присниться щось хороше-прехороше*» [15, 33], «*весела-весела*

пісенька» [7, 2], «гарненький-прегарненький метелик» [12, 14], «друзі думали-гадали» [20, 12], «в душі йому було гірко-гірко» [18, 23], «шукав довго-довго» [14, 25], «меду мені треба багато-пребагато» [17, 4]).

На досягнення тієї ж мети – розвитку мовлення дітей – працюють ретельно дібрані дієслова зі значенням «відходити/приходити». Такі одиниці, як *нагодився, почвалав, кинувся навтьоки, поспішив, прибіг, рушив навздогін, пішов геть, помчав геть, почимчикував, поплентався, подався додому*, не лише точно передають дію, а й вчать дитину розрізняти найменші відтінки значень і називати їх словом: «Тут **прибігли пострибом Кролик і Тигрик**» [17, 23], «А мені здалося, що ви справжні бджоли, і я **дав драла**, щоб ви мене не покусали» [19, 26], «Тигрик піддався на переляк і **чкурнув теж**» [27, 25].

Привертає увагу й багата синонімія перекладу-переказу В.Радчука. Деякі словопозначення утворюють цілі синонімічні ряди, наприклад: *страшило – страшидло – страхопуд – опудало – потвора – чудовисько – страховисько – почвара – химера – примара – привид – лякайло – лиходій – страхіття; бджілки – кусючки – дзижчалки – дзизкухи – бджолища*.

Очевидно, що перекладач ставиться з любов'ю до рідної мови, намагаючись вберегти її від запозичень, для яких є нічим не гірші українські відповідники. Тому замість *скочу* пропонується скористатися *клейкою стрічкою* [7, 16]; *цупкий папір* [7, 16], виявляється, так само придатний для саморобок, як і *картон*, а *коліщаті ковзани* [10, 32] котяться чи не швидше за *ролики*. При цьому й не хворіє на надмірну українізацію, зберігаючи реалії іншої країни там, де треба: Вінні та його друзі полюбляють ласувати *пудингом* на *пікніку* [16, 12], та все ж запрошують до себе у *світлицю* [18, 3]. А в різдвяній виставі Рох тоненьким голосом виводить: «На небі зоря зайнялася» [7, 5] – і сприймається це цілком органічно. Щоби пояснити дітям реалії іншомовного/іншокультурного побуту, перекладач вміло застосовує прийом комбінованої реномінації (термін запропонований Р.Зорівчак) – не замінюючи назви реалії іншим словом, витлумачує її зміст описово: «Я приготую *пудинг*, – *першим озвався Вінні*. – *Гляньте, у мене в кошику є все, що треба для такої запіканки*» [16, 12]. Та й «*посиденьки просто неба*» [16, 12], і «*поласувати чимось на відкритій природі*» [8, 32] – не менш вдалі способи означити відпочинок, що за океаном має назву «пікнік». У той же час для іншомовного лякайла «woozle» перекладач знаходить контекстуальні відповідники – «*болотник*», «*очеретник*», «*той, що трясе очеретом*» [27, 24-25].

Приємно відзначити грамотно оформлені (а як же по-іншому!) спонукання до дії, на відміну від «давайте зробимо», «давайте пограємо» – бур'яну, що так важко виполоти з мови багатьох дитячих книжок. Мешканці Великого Лісу розмовляють по-українському правильно, дарма що іноземці: «**Займімо місця і починаймо вже грати**» [22, 12]. *Нумо, ну ж бо, мерцій, гайда, хай, нехай* – у перекладі знайдемо й чимало аналітичних спонукальних форм: «**Ну ж бо всі танцювати під музику**» [16, 33], «**нехай кожний підстрибне на місці десять разів**» [22, 1].

Перекладач використовує кожну можливість познайомити малечу зі світом українського слова, джерелами його образності. У цьому легко переконатися, якщо зіставити два фрагменти, що нижче. Зауважмо, що виділене речення – творча ініціатива перекладача.

Owls' eyes are fixed in their sockets which means they are not able to move their eyes very much. They must turn their entire head to see in a different direction.

*Очі у сов великі і самі майже не рухаються. Тому сови можуть дивитися в різні боки тільки повертаючи голову. **Про застиглий, здивований або хижий погляд у людей кажуть «вирячився, як сова»** [11 (6), 8].*

Текст і малюнок до нього, як уже наголошувалося, утворюють одне ціле, особливо коли йдеться про дитячий журнал. В оригіналі, на жаль, дуже стисло й часто невиразно описано події, а ілюстрації, збуджуючи уяву, все ж не промовляють до дітей словом. Тому-то й доводиться перекладачеві заповнювати прогалини цілими реченнями – роз'ясненнями, описами, підказками, стимулюючи таким чином розвиток мовлення дітей. Зіставляючи прочитане (почуте) з ілюстрацією, дитина швидше засвоїть, як називаються деякі речі, намагатиметься за зразком описувати побачене на малюнку. Порівняймо:

One day, Tigger, Eeyore and Piglet were exploring an old dressing-up box. «Tiggers make excellent knights», giggled Tigger.

*Одного дня Тигрик, Віслучок і Поросятко Рох перебирали костюми в коробці старого вбрання для маскараду. **Тигрик знайшов лицарський шолом і білий плащ із червоним хрестом. Він зрадів і каже: «З тигрів виходять чудові лицарі!»** [8, 3]*

Виділене тут жирним курсивом речення відновлено з ілюстрації до тексту. І далі. Ув оригіналі «*Tigger dressed him up*» (Тигрик одягнув Віслючка), а в перекладі з'являється нове для дітей слово – «попона»: «*[Тигрик] накинув на Віслючка попону*» [8, 3]. А й справді, чи не варто дати назву картатій ряднині, що вкриває Віслючкові спинку, поіменувати чудернацьке вбрання Тигрика, що діти бачать на малюнку?

Розширення тексту перекладу відбувається й за рахунок деталізації, особливо коли перекладач вбачає в тому необхідність пояснити, як влаштовано, наприклад, якийсь механізм, словесно супроводити дитячу забаву. Зіставмо два фрагменти:

The three friends used some of the autumn leaves to make lots of pretty leaf prints.

Друзі набрали листочків, щоб намалювати їх. Спершу вони мазали їх фарбою і притуляли до аркуша, щоб зробити відбитки. А потім стали класти на папір, обводили олівцем і розмальовувати рисунок усередині фарбами [9, 6].

Англійське *leaf prints* вимагає детального опису техніки виконання відбитків – вже тому текст перекладу зазнає змін – декомпресії. Те, в який спосіб друзі розмальовували листочки далі, підказує ілюстрація, – і текст перекладу дедалі ширшає.

В історії про хитрого Кролика друзі розважаються грою в кеглі – «*One day, Rabbit set up a game of bowling*». І знову перекладач не обмежився лише називанням гри – кеглі, а ще й пояснив правила забави на городі: «*Одного дня Кролик запропонував погратися в кеглі. Качани капусти були кулями, а морква – стовпчиками, які треба було ставити й збивати качанами*» [9, 23].

Розбіжності (лексичні, граматичні, синтаксичні) двох порівнюваних мов, стилістичні й прагматичні особливості формування речення при перекладі зумовлюють безліч перекладацьких трансформацій. Свідомо уникаю аналізу застосованих В.Радчуком прийомів – не солідно-бо піддавати сумніву майстерність і професіоналізм досвідченого викладача-практика. Лише на самих заголовках – назвах історій та рубрик журналу, що їх зазвичай пишуть спеціальною мовою, обмеженою лексично й граматично, по-особливому оформленою стилістично, – можна проілюструвати значну частину підручника з теорії і практики перекладу, достатньо для прикладу зіставити хоча б деякі з назв:

Dig, dig, dig – Копачі [8, 21],

Seeing double – Де чия пара [8, 7],

The change – А за літом – осінь [9, 3].

Face to face – Близнюки [9, 34],

The mix-up – Не розминіться [11, 3],

Up and away – Лабіринт [1(8), 7],

Colouring fun – Весела розмальовка [1(8), 10],

Moonlit bouncing – Доскоч до зірок [1(8), 27],

Wear and bear – Носу нема зносу [1(8), 32].

Рубрика «*Winnie thoughts*» – «Вінні думає» [8, 22], яку згодом цілком слушно замінено на «Вінні віршує», пропонує дітям маленькі віршики від Ведмедика, які вдало доповнюються ілюстрацією.

«Вірші для дітей, – зауважує К.Чуковський, – значно важче перекладати, ніж вірші для дорослих»⁵. Передусім це пояснюється надзвичайною чутливістю вуха маляти до фонетики кожного слова. Інтерпретуючи віршики від Вінні по-українськи, В.Радчук надає їм максимальної кількості свіжих, повнозвучних, динамічних рим (*бадьорі – надворі, сніжки – ніжки* [8, 21]; *взагалі – на землі* [11 (6), 31]). Адже слова, які служать римами в дитячих віршах, – це головні носії смислу. На них лежить найбільша вага семантики.

Порівняймо оригінал і перекладний віршик. Звукова подібність слів *yummy honey, tummy, funny* в оригіналі передається нагромадженням однакових звуків та чіткою, дзвінкою римою (медочку – бочку) в перекладі:

Yummy honey in my tummy!

Isn't it funny

How a bear loves honey?

От кумедні ми, ведмеді,

Ласі до медочку.

Якби був я трохи більший,

З'їв би цілу бочку! [8, 22].

За таким же принципом пересотворені й інші віршики. У наступному прикладі звернімо увагу на дієслівні рими, характерні для дитячого віршування, на гру глухих, свистячих і шиплячих звуків, якими «шелестить» опале листя, доповнюючи осінню картину:

*Тихо-тихесенько листя спадає,
Ляже на землю і далі мовчить.
Тільки до вітру воно промовляє,
Та як зачепиш – воно шелестить* [18, 31].

Римування в дошкільному віці – це природний етап мовного розвитку дитини. Діти схильні римувати слова взагалі, а надто ті, що належать до однієї категорії понять, таким чином систематизуючи їх за контрастом чи схожістю або іншими смисловими відношеннями. Чи не тому на сторінках українського «Вінні» подибуємо пари: *яйце – черевце* [23, 2], *літачок – вітрячок* [27, 3], *повсюди – нікуди* [11 (6), 31], *бурульки – (снігові) кульки* [8, 21]?

Важко не помітити в перекладах В.Радчука ще один аспект – виховний. Автор українського «Вінні» ненав'язливо навчає дітлахів (та ніколи не збивається на дидактизм!), подаючи їм приклади ввічливості, розкриваючи секрети дружби, родинних стосунків. І то не грубо, а натяком. От, к приміру, порівняймо два фрагменти – оригінальний і перекладний. Дітям пропонується пограти у гру, метою якої є щоякнайшвидше дістатися до торта.

How to play: Roll the dice. Colour one of the white plates of the character whose number matches the number rolled on the dice. Keep rolling the dice until all the plates of one of the characters is coloured.

Як грати у цю гру. Кинь кубик так, щоб він покотився. Зафарбуй тарілочку того гравця, чий номер випав згори. Кидай кубик доти, доки замалюєш всі тарілки котрогось із шести гравців. Він, отже, переміг.

Як ти гадаєш, він поділиться тортом із друзями? [8, 31]

Виділене жирним курсивом речення відсутнє в оригіналі, та чи можна відмовити перекладачеві в тямці?

А от ще приклад навчання дітей правильної поведінки через ситуацію, описану в тексті. Під час гри Манюня Ру забився, йому боляче. Перекладач, майстерно інтерпретуючи оригінал, вустами персонажа підказує, що треба робити: *«Ходімо до твоєї мами. Мами завжди знають, чим зарадити біді. А особливо, коли падаєш»* [19, 33]. І далі наголошує: *«Мамам завжди приємно, коли діти переймають у них щось хороше»* [19, 33].

Передаючи по-українському пораду *«Не забувай доглядати квіти, що ростуть довкола. Дбай про рослини»*, автор перекладу в одне речення вирішує питання не лише естетичного, а й патріотичного виховання: *«Цим ти зробиш красивими свою країну і своє життя»* [26, 26]. Такий акцент важко пропустити в тексті.

Сторінки *«Природа»* чи не найважчі в журналі для перекладу. Тут діти дізнаються про екзотичних тварин і рідкісних птахів, мешканців морських глибин та дивовижних комах, а така інформація потребує прискіпливої уваги перекладача й енциклопедичного озброєння – маємо справу із термінологією та фактами. Не всім же відомо, що *«панд називають ще котячими ведмедями»* [19, 8], а *«в кожній жирафи свій візерунок на шкірі»* [11, 8].

Перекладаючи цікавинки з життя тварин, В.Радчук намагається якнайкраще пояснити дітям особливості поведінки звірів, способу їх пересування, харчування тощо. Тому текст перекладу ускладнюється з ініціативи перекладача другорядними членами, порівняльними конструкціями, дієприслівниковими зворотами:

They [penguins] move over land by bouncing – Вони [пінгвіни] ходять перевальцем, похитуючись з боку на бік [11, (6) 24].

Ducklings' feathers develop really fast and they are able to fly within 5-8 weeks – Пір'я в каченят швидко росте і крихітки, вилупившись із яєць, через 5-8 тижнів уже можуть літати [10, (5) 8].

Іноді перекладач вважає за необхідне поглибити знання дітей, даючи, наприклад, другу назву порід тварин, розглумачуючи деякі оніми тощо. Не всі ж діти знають, що Гімалаї – це гори, і то найвищі у світі, а в горах живуть гімалайські єноти, які дістали свою назву від назви цих гір. Тому текст перекладу зазнає змін в бік розширення:

This is a red panda. They are much smaller than the giant panda and look more like a raccoon. They are good tree climbers and spend most of their lives in trees!

А це рудий панда, або гімалайський єнот. Гімалаї – це найвищі гори у світі. Рудий панда значно менший від свого родича – чорно-білого велетня. Він добре лазить по деревах і рідко спускається на землю [8, 7].

Аналогічний приклад:

*«These penguins are called **Emperor penguins** - they are the largest type of all penguins».*

*«Цих **пінгвінів** називають **імператорськими**, або **королівськими**. Вони найбільші серед усіх порід пінгвінів» [20, 8].*

У наступному прикладі перекладач замінює інформацію про віслюків через відсутність аналогічних позначень в українській мові, та в контексті дитячого журналу така варіація є повноцінною завдяки її інформативності й цікавості:

*A male donkey is called **a jack** and a female donkey is called **a jennet** or **jenny**.*

«Віслюками називають упертих людей і дурнів. Іноді віслюка і справді ніяк не зрушиш з місця. Але віслюки чутливі до ласки хазяїна і по-своєму доволі тямущі» [10, (5) 24].

Впадає в очі, що перекладач і сам любить природу, і дітей того самого навчає, лагідно називаючи білочку *пухнастою гризулею* [10, 2], котенятко – *гарнісіньким* [22, 8], метеликів – *крилатими красунчиками* [27, 22], каченят – *гарненькими манюнями* [25, 29]. Наступний приклад наочно демонструє, як можна виховувати в дітей любов до природи без напучування й колективізаторських лозунгів на кшталт «Земля – наш общій дом».

*There are over 50 breeds of rabbit. The one below is called a **Lop-eared rabbit**. His ears are very big, aren't they?*

*Відомо понад 50 порід кроликів. Внизу такий кролик, якого називають **капловухим**. Ото вухань так вухань! **А який гарніюній, правда? Тобі хочеться такого погладити?** [9 (4), 9]*

Тут немає місця робити перекладачеві закиди щодо поодиноких недоглядів, які має пильнувати коректор, та про логічні й смислові прорахунки все ж скажу.

От прочитаємо перші рядки історії про надокучливе листя: *«Пожовкле листя почало спадати з дерев, і Кролик став непокоїтися тим, чи зійде на грядках весною під листяним покривом морква» [17, 12].* Хоч хай які неймовірні історії відбуваються на сторінках журналу з друзями, та інформація про природу має бути реалістичною. Відомо, що морква – рослина однолітня, її висівають у ґрунт щовесни. А перед тим, як кинути насінину, прибирають торішнє листя, перекопують землю. Тому зійти «під листяним покривом» моркві все ж не випадає, бо дбайливий господар уже підготував ґрунт до сівби й прибрав листя (не знаю, може, в американських фермерів заведено по-іншому?)

Не погоджуюся також із називанням великоднього яйця – шоколадного розцяцькованого виробу – крашанкою. На малюнку і в тексті Вінні виробляє з шоколаду великодні яйця і разом із Слоником загортає їх у яскраві обгортки: *«Якраз у цю мить ... Вінні робив удома з шоколаду великодні крашанки» [11, 13], «Разом друзі нарobili багато-багато смачних розцяцькованих крашанок» [11, 14].* Крашанка – це не просто приКРАШене яйце, а передусім пофарбоване, бо є ще писанки, дряпанки, крапанки – теж приКРАШені великодні яйця, що дістали свою назву за способом нанесення на яйце візерунка. Хоча упорядкований Борисом Грінченком «Словник української мови» фіксує і нейтральне значення крашанки – «яйцо вообще»⁶, гадаю, перекладач усе-таки помилився у виборі відповідника.

Не завжди В.Радчук уважний щодо заголовків історій. Зокрема, назва «Пікнік під сонцем» [8, 32] виявилася геть протилежною змістові, де друзі влаштували відпочинок під тентом, у затінку, це доводить і остання репліка Вінні: *«Мені дуже до душі такий **тінявий** пікнік сонячного дня» [8, 33].*

В історії про незвичайні рисунки Рох, визирнувши у вікно, *«помітив, що надворі падає свіжий сніг» [17, 12].* Мабуть, поєднувати «свіжий сніг» із дієсловом теперішнього часу «падає» було не варто: який же сніг ще може падати – торішний? Перший сніг, білий, пухнастий, зрештою, сніг! Діти дуже чутливі до слова. Та й Кролик, зазвичай чемний і розважливий, в одному з чисел чомусь раптом заговорив вуличним жаргоном: *«У мене аж вуха в'януть» [10 (5), 24].*

Трапляються подекуди в тексті й некоректні назви. Так, на сторінці *«Знайди схожість»* дітям пропонується з'єднати лініями *«ті самі одноколірні ноти й акорди» [20, 27].* На картинці ж ніяких акордів насправді немає – лише поодинокі та подвоєні ноти однієї тривалості. В оригінальному тексті їх теж немає (*«Link the **pairs of notes** with a line»*). Акорди – гармонійне поєднання двох і більше звуків – мають інший нотний запис, очевидно перекладач помилився в музичній термінології.

І, можливо, справедливим буде застерегти перекладача від надмірного захоплення вводити в текст велику кількість авторських неологізмів, асоціативних назв (чого тільки вартий *клишавий колодохід* (Вінні)!) або називати героїв казки різними іменами. Адже коли в одному абзаці

з'являється *Рох, рожевий кувіка* (він же), *Пацерийко* (третя іпостась Роха) [89-90, 14] – це нагадує дисоціативний розлад ідентичності, що виражається у множинному розщепленні особистості. Малюк губиться й не може пов'язати усі ці назви з одним персонажем, і сюжетна лінія переривається, оскільки мислення у старшому дошкільному віці конкретно і такого рівня асоціативності дитина ще не досягла. Тому в одній оповідці називати того ж самого персонажа, скажімо, *злою почварою, злим страховиськом, лютим чудиськом, голодним страшидом, страшною потворою, страхачем-жахайлом* [93-94, 3-6] – це вже перебір, хоча добрі наміри автора перекладу, звичайно, легко вгадуються, про що було сказано вище. Гадаю, що саме повтори є основним кумулятивним прийомом композиції дитячих казок і у цьому нагромадженні полягає весь інтерес і зміст твору. Саме *внучка за бабку, бабка за діда, дід за ріпку* – а не *юна пані за літню жінку, згорблена баба за сивого чоловіка...*

Та все це дрібниці порівняно з тією великою і копіткою роботою перекладача й водночас педагога, в результаті якої *Вінні та його друзі* заговорили українською.

Діти – найкращі, найуважніші читачі, вони легко вловлюють фальш і штучність. Діти безпосередні і довірливі. Тож і писати для дітей треба так, щоб не втратити їхньої довіри, бути вимогливим і обережним до слова, працьовитим і невгамовним у творчому пошуку. Переклади В.Радчука саме такі – вони читаються легко, адже правдиві й доброзичливі, мудрі, бо щирі.

Підсумовуючи, ще раз наголошу – «*Вінні та його друзі*» в інтерпретації В.Радчука – одне з небагатьох перекладних видань, що заслуговує на знак якості – «Зроблено в Україні. З любов'ю до дітей». А це вселяє оптимізм і віру в майбутнє. Випещені-бо на таких текстах діти шануватимуть себе й свою мову – самодостатню у засобах вираження й перевираження. А мова, сказано, утверджується якраз у перекладах, без них мова просто згасає⁷.

Примітки

¹Улюблені чарівні казки / Пер. В. Середи. – К.: Перо, 2008. – С.1; 101: 11.

²Цит. За: Іван Рябій. Труднощі перекладу // Главред. – 12. 05. – 2009.

³Вінні та його друзі. – К.: Егмонт Україна.

⁴Тут і далі подаються ілюстрації з текстів журналу «Вінні та його друзі», де перша цифра – номер випуску, друга – цитована сторінка.

⁵Чуковский К.И. Высокое искусство. – М.: Советский писатель, 1968. – С. 268-269.

⁶Словарь української мови / Упор. Б.Грінченко. Т II: З-Н / Репринтне видання. – К., 1908. – С. 301.

⁷Радчук В.Д. Забобон неперекладності//Актуальні проблеми філології та перекладознавства: Зб. наук. праць. Ч. II: Вип. 3/ Ред. кол.: В.В. Левицький, Л.І. Белехова та ін. – Хмельницький: ХНУ, 2007. – С. 155.